

Zilola ESHANOVA,
Andijon davlat universiteti doktranti, PhD, dotsent
E-mail: zeshanova79@gmail.com

ADU professori, f.f.d. B.Rahmonov taqrizi asosida

ISTIQLOL DAVRI O‘ZBEK SHE‘RIYATIDA AN‘ANALAR SATHIDAGI SINTEZ

Аннотация

Maqolada istiqloq davri o‘zbek she‘riyatida an‘analar sathidagi sintezning o‘ziga xos xususiyatlarini ochiqlash, milliylikni, xalqchillikni ta‘minlashdagi, davr muammolarini yoritishdagi ahamiyatini ko‘rsatish maqsad qilingan. Shu maqsaddan kelib chiqib maqolada etnofolkloristik, germeneytik, struktural tahlil metodlaridan foydalanilgan holda istiqloq davrida yaratilgan she‘rlar tahlil qilindi va an‘analar sathidagi sintezning namoyon bo‘lish usullari yoritildi, etnografik folklorizmlar etnomadaniy kontekstni yoritish vositasi ekanligi asoslandi.

Kalit so‘zlar: Badiiy sintez, an‘ana, folklor, folklor sintezi, folklorizmlar, sintezlashgan folklorizmlar, etnografik folklorizm, an‘anaviy obrazlar, she‘r.

СИНТЕЗ НА УРОВНЕ ТРАДИЦИЙ В УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация

Целью статьи является раскрытие особенностей синтеза на уровне традиций в узбекской поэзии периода независимости, а также показать значение в обеспечении национальности, народности и освещении проблем времени. Исходя из этой цели, в статье проанализированы стихи, созданные в период независимости и были освещены методы проявления синтеза на уровне традиций, обосновано, что этнографические фольклоризмы являются средством освещения этнокультурного контекста.

Ключевые слова: Художественный синтез, традиция, фольклор, фольклорный синтез, фольклоризмы, синтезированные фольклоризмы, этнографический фольклоризм, традиционные образы, стихотворение.

SYNTHESIS AT THE LEVEL OF TRADITIONS IN UZBEK POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD

Annotation

The purpose of this article is to reveal the characteristics of synthesis at the level of traditions in Uzbek poetry the period of Independence, the goal is to demonstrate its significance in ensuring illuminating national identity, ethnic character and the problems of the time. Based on this goal, the article analyzes the poems created during the period of Independence and the methods of synthesis manifestation at the level of traditions were highlighted, substantiated that ethnographic folklorism is a means of illuminating the ethnocultural context.

Key words: Artistic synthesis, tradition, folklore, folklore synthesis, folklorisms, synthesized folklorisms, ethnographic folklorisms, traditional images, poetry.

Kirish. Istiqloq davri o‘zbek she‘riyatida folklor sintezining turli ko‘rinishlari, xususan, an‘analar sathidagi badiiy sintez asosida lirik kechinma tasvirini berish kuzatilmoqda. Davr she‘riyatida namoyon bo‘layotgan folklor sintezi hamda an‘analar sathidagi sintez bevosita folklorizmlar, xususan, stilizatsion, sintezlashgan, etnografik folklorizmlar asosida yuzaga chiqmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Folklor sintezi muammosi o‘zbek adabiyotida B.Sarimsoqov, S.Mirzayeva, I.Yormatov, L.Sharipova, G.Imomova, Sh.Davronova, Z.Eshanova, D.Xoliqova, N.Tursunova, S.Xamdama, N.Alisultonovalarining ishlarida yoritilgan. Ularning ishlarida folklor an‘analari va folklorizmlar tipologiyasining o‘zbek adabiyotining turli davrlarida namoyon bo‘lishi masalasida qimmatli fikrlar bildirilgan. Xususan, folklor sintezini o‘zbek hikoyachiligi misolida tekshirgan G.Imomova folklor sintezining sintezlashgan va stilizatsion folklorizmlar asosida yuzaga chiqishini ta‘kidlaydi, shuningdek, an‘analar sathidagi sintez “badiiy asar konfliktining yechimi yoki syujet voqealarining tuguni, rivoji kabilarni amalga oshirishda ijodkorning xalq turmushi hamda hayotiy tajribalarida shakllangan rasm-rusum, urf-odat va marosimlarga murojaat qilish” [4] asosida yuzaga chiqishini aytadi. Bizningcha, an‘analar sathidagi sintez keng hodisa bo‘lib, u badiiy adabiyotdagi an‘ana va vorisiylik asosida yuzaga chiquvchi barcha jarayonlarni qamrab oladi, shuningdek, folklor va yozma adabiyotga xos an‘anaviy obrazlarga individual yondashgan holda badiiy g‘oyani ifodalash hamda badiiy asarda xalq turmush tarzi, an‘analari, marosimlariga xos tasvirlarga murojaat qilishni o‘z ichiga oladi. An‘analar sathidagi sintez xalq turmush tarzi, urf-odat va marosimlariga murojaat qilish orqali

namoyon bo‘lar ekan, o‘z-o‘zidan bu xalqning etnomadaniy kontekstini yoritish orqali amalga oshiriladi. Shunday ekan xalq turmush tarziga xos jihatlar yozma adabiyotda etnografik folklorizmlar orqali beriladi. Etnografik folklorizmlar turli adabiyotlarda adabiy etnografizmlar, etnopoetik folklorizmlar, etnografizmlar kabi nomlar bilan beriladi. S.Xamdama “Yozma adabiyot asarlarining matnida qo‘llanilgan xalq turmush tarzi, marosim va an‘analari, rasm-rusumlari, an‘anaviy qarashlari va e‘tiqodiy ishonchlariga oid talqinlarni adabiy etnografizmlar” [14] desa, N.Tursunova “Istiqloq davri o‘zbek dramaturgiyasining badiiy matnida faol qo‘llanilgan milliy urf-odat, marosim, rasm-rusum, qadimiy ritual va ishonch-e‘tiqodlarga aloqador etnografik detallar ... o‘zining mohiyatiga ko‘ra etnopoetik folklorizmlar” [13] ekanligini aytadi. N.Alisultonova esa urf-odatlar, marosimu irim-sirimlar, diniy-e‘tiqodiy qarashlarga asoslangan tasvirlar etnografik folklorizmlar orqali yuzaga chiqishini, bunday etnografizmlar ijtimoiy turmush voqeliklarini real aks ettirishga xizmat qilishini [1] ta‘kidlaydi. Adabiyotlar tahlilidan ko‘rinadiki, o‘zbek adabiyotshunosligida folklor sintezi va an‘analar sathidagi sintez muammosini istiqloq davri o‘zbek she‘riyati misolida tekshirish tadqiqotlar uchun obyekt bo‘lgan emas.

Tadqiqot metodologiyasi. Bizga ma‘lumki, folklor asarlaridan, ularga xos syujet, obraz va motivlardan yozma adabiyotning barcha davrlarida ijodiy foydalanib kelingan. An‘anaga aylangan bu adabiy hodisa vorisiylik asosida hozirgi kunda ham davom etib kelmoqda. Istiqloq davri o‘zbek she‘riyatida ham folklor sintezining janrlar, obrazlar, an‘analar sathidagi turlari birdek namoyon bo‘lmoqda. An‘analar sathidagi sintez sintezlashgan va etnografik folklorizmlar (qisman stilizatsion folklorizmlar) asosida yuzaga chiqadi. Shu o‘rinda bu

hodisa she'riyatda qanday namoyon bo'ladi degan haqli savol tug'iladi. Ayni shu masalalar maqolada etnofolkloristik, germeneytik, struktural tahlil metodlaridan foydalanilgan holda yoritildi.

Tahlillar va natijalar. Barchamiz bilamizki, etnografik folklorizmlar sintezlashgan folklorizmlarning bir turi bo'lib, epik va dramatik asarlarda keng qo'llanadi, ularga xos keng planli epik voqelik xalq turmush tarziga xos jihatlarni etnografik detallar orqali tasvirlashda va etnomadaniy kontekstni yaratishda cheksiz imkoniyatlarga ega. Biroq she'riyatda etnografik folklorizmlarning namoyon bo'lishi o'ziga xos va boshqa adabiy turlarda namoyon bo'lishiga ko'ra farq qiladi. Sababi she'riyatda keng epik planli voqelik bayoni emas, balki voqelik ta'sirida yuzaga kelgan kechinma tasvirini berish yetakchilik qiladi. SHE'riyat o'z mohiyatiga ko'ra qisqaligi, siqiligi bilan boshqa adabiy turlardan ajralib turadi. Voqeband she'r'larda ham voqelikning ayrim parchalari asosida kechinmaga turtki bo'lgan voqelik assotsiativlik asosida tiklanadi. Ana shunday xususiyatlarga ega bo'lgan she'r janrida etnografik folklorizmlar xalq turmushi, an'analari, urf odatlari va marosimlarining ayrim qismlarini siqiq holda tasvirlash, etnomadaniy kontekstning ayrim jihatlarni yoritish orqali namoyon bo'ladi. Bunda xalqning e'tiqodiy va mifologik qarashlari mifologizm, mifologema, mifologik obrazlar orqali she'r matniga sintezlanadi. Etnografik folklorizmlar badiiy asar strukturasi bilan bir butun holga kelib, lirik kechinma rivojiga xizmat qilsagina shoir g'oyaviy maqsadiga erishadi.

Turob To'laning "Sovrin" she'riyning ramka unsuri bo'lgan sarlavha va uning ostidagi izohda "Ko'pkarida" so'zining berilishidan uning lirik syujeti xalqimizning ko'pkari marosimi bilan bog'liq voqelik ta'sirida yuzaga kelgan kechinma tasviriga qurilganligidan xabar beradi. Bizga ma'lumki, ko'pkari Navro'z marosimi va to'ylarda o'tkaziladi, unda sovrin uchun jonliq qo'yiladi. Ushbu she'rda Navro'z sayli va unda o'tkaziluvchi ko'pkari o'yini o'zbek xalqiga xos etnomadaniy kontekstni ko'rsatishga xizmat qilgan. Ko'pkarida qatnashgan o'g'lon uchun ko'pkariga qo'yilgan sovrin emas, dilbar otgan dastro'mol muhim. Voqeband bo'lgan ushbu she'rda o'zbek qizlariga xos milliy kolorit o'sma detali orqali, yigitlarga xos xususiyatlar esa chavandozga xos kiyimlar tasviri orqali beriladi:

Osmon ko'm-ko'k navro'z bo'yoqlaridan,
O'smalardan tarang ko'm-ko'k qalamqosh.
O'ynoqlab keladi uloqchi oti,
Egarda burgutday uloqchi o'g'lon [12].

Shoir Navro'z va unda o'tkaziluvchi ko'pkari marosimi bilan bog'liq mifologik qarashlarni she'rga sintezlaydi, Navro'z marosimi va bu saylda o'tkaziluvchi ko'pkari marosimi kartinasini yaratadi. SHE'rda shoir xalq qo'shiqlariga xos ramzlardan, xususan, ro'molcha (dastro'mol) o'zak ramzidan ijodiy foydalangan. Ro'molcha, dastro'mol, ro'mol kabi an'anaviy ramz-obrazlar xalq qo'shiqlarida yor tanlash, oila ramzi sanaladi va shoir lirik qahramonning qizga bo'lgan muhabbati va kechinmalarini ayni shu detal orqali tasvirlaydi:

O'g'lon yalt etdi-yu, ilg'adi shu dam
O'rtadan otilgan oppoq ro'molchani,
Uchdi. Ilib oldi. U edi ajab! [12]

Istiqlol davrida ijod qilayotgan yosh shoirlar ijodida ham bu an'ana davom ettirilmoqda. Mansur Jumayevning "Bahor kulgisi", "Navro'znoma" kabi she'r'larda ham xalqimizning Navro'z bayramini nishonlash bilan bog'liq an'anasi tasviri va bu an'ana bilan bog'liq mifologik qarashlar sintezi asosida she'rdagi lirik kechinma rivojlantirilgan. Biz bilamizki, Navro'z xalqimizning mifologik qarashlarida dualistik kuchlar kurashida ezigulikning tantana qilishi sifatida kelgan va ayni shu ezigulik g'alabasi, tabiatning uyg'onishi, tirilishi kabi mifologik qarashlar turli ritual-marosimlarning o'tkazilishiga zamin yaratgan. Bu haqda Sh.Turdimov qish va yoz (ikki qutb)ning o'zaro kurashuvi, qish tomonning yengilib, chekinishi natijasida kirib keladi, degan dualistik qarash ushbu marosimda eng tayanah tasavvur[SH.Turdimov,69] hisoblanishini ta'kidlaydi. SHE'rda qish va yozning kurashi, ezigulik kuchlarining g'alabasi haqidagi mifologik qarashlar hamda ushbu marosim transformatsiyasi etnomadaniy kontekstni shakllantirgan. Bunday mifologik kodlar animistik qarashlar asosida shakllangan tashxis, husni ta'lil kabi

tasvir vositasi orqali ("bahor kulgusini sochgan quyosh", "jilg'alarni cho'qqilarning hadyasini olib kelishi", "jilg'alarning raqs tushishi", "chuchmomaga chang solgan izz'irin xatarning bitishi", "tabiatning gul bargiga turli xil xatlar bitishi", "tog'larning kokillariga, bog'ning gulga o'ranishi" kabi) berilgan tasvirlar mohiyatida yotadi. Shoir to'rt misrali besh banddan iborat ushbu she'rning har bandi so'nggida "Xush kelibsan, Navro'zim, ... O'zbekistonga" refrenini beradi va ona, qadim, dilbar, uyg'oq, yangi kabi sifatlashlari, boychechak ramzi, "eski ko'ngil" kabi istioralar orqali qadim ona vataniy Navro'zda dilbarlashgani, xalqning uyg'ongani va yangi O'zbekistonda yangi g'oyalar bilan yangi yilni boshlaganidan lirik qahramonning tuygan farahli kechinmalarini beradi:

Ruhim ulg'aydi, jismim go'dakday atak chechak,
Pildirab adirlarga izlab ketdi boychechak,
Ipakday nur yog'ildi eski ko'ngil tomonga,
Xush kelibsan, Navro'zim, yangi O'zbekistonga! [7]

SHE'rda Navro'z bayramining qanday nishonlashi batafsil yoritilmaydi, aksincha, etnografik folklorizmning ayrim parchalarini berish, "millat bayt-u navosi to'kilgan dasturxonga" kabi takrorlanmas tasvirlar yaratish orqali etnomadaniy kontekst yoritiladi. Shoirning "Navro'znoma" she'rida esa "Navro'ziy nasimlar"ning kelishi lirik qahramon ko'nglining havolanishiga, natijada ko'kni, ko'klamni, yerni navolaydigan qo'shiqlar to'qishiga, baxt isining yoyilishiga, davolaydigan sumalak pishirilishi, sovgan ko'ngilni davolaydigan mujdalarga to'lishiga sabab bo'lishi tasvirlanadi.

Rauf Subhonning "Navro'z" she'rida "Azizam, boychechak nishona asli./ Muhabbat tug'ilgan kun va tundir bu [11] kabi tasvirlarda, Iqbol Mirzoning "Navro'zguli" she'ridagi "Omonliksan, to'tiyosan ko'zlariga,Sevgi maktubim ma'sum qizlarga [5] kabi tavsiflarda, Zamira Ro'ziyevaning "Navro'z vafsi" she'ridagi "Rizq oyatin tilovat aylamish farishtalar./ Sumalak toti yanglig' sevgan dil rozi Navro'Z [16]. kabi satrlarida Navro'z, boychechak, sumalak pishirish kabi marosimlarning ayrim chizgilarini tasvirlash, bu marosimlar haqidagi xalqning mifologik qarashlarini sintezlash, etnografik kontekstni transformatsiyalash orqali xalqning milliy qadriyatlarining o'ziga qaytarilgani natijasida lirik qahramon qalbida kechgan sururli kechinmalar, milliylik, milliy g'urur tuyg'ulari tasviri beriladi.

Bizga ma'lumki, boychechak bahor elchisi, ezgu kuchlarning yovuz kuchlar ustidan g'alabasining ramzi hisoblanadi. Boychechak marosimida ilk boychechakni topgan bolalar uni olib, uyma-uy yurgan. Yoshi katta insonlar "omonlik-somonlik" deya uni olib, ko'ziga surishgan va bahorga eson-omon chiqishganiga shukrona keltirganlar. Ayni shu an'anaviy badiiy tasviri N.Narzullayevning, "O'zbekiston bahori" she'rida beriladi:

Boychechakni ko'rganlar surtgaylar ko'zlariga,
Omon omon tilashar yaxshilar o'zlariga [9].

Folklorshunos olim J.Eshonqul ta'kidlaganidek, "bugungi kunda unutilgan juda ko'p marosim elementlari, udumlari, tabu, irimlarning badiiy ifodalari folklor asarlarida saqlanib qolgan"[Jabbor Eshonqul. 6:86]. Folklor asarlarida saqlangan ana shu marosim rudimentlaridan ijodkorlar o'z g'oyaviy maqsadini ifodalashda, asarlari xalqchilligini ta'minlashda, milliy xarakterlarni yaratishda ijodiy foydalanmoqdalar. Xususan, Farida Afro'zning "Iltijo", Yor Muhammadning "Xolambibining yo'qlovi" kabi she'r'lari xalq og'zaki ijodidagi yig'i-yo'qlov janri xususiyatlarini she'r bilan sintezlash asosida yaratilgan. Yo'qlov motam marosimi folklori janri bo'lib, yig'i janridan farqli o'laroq dafn marosimidan keyin o'tkaziluvchi "9, 20, 40, yil sindi marosimlarida ... marhumning xotirasini eslab, yod etib, ba'zan yig'lab, ba'zan faqat nola qilib yoki sog'inch va armon ohanglarida yo'qlov qo'shiqlari kuyiladi. Yo'qlov matnlarida, asosan, vafot etgan kishining qiyofasi, tiriklik paytida xalq uchun amalga oshirgan xayrli ishlarining tafsilotlari, xarakter-xususiyatlarini motam tutuvchining ichki ruhiy kechinmalari fonida xotirahash ko'rinishida bayon etiladi." [10]

"Iltijo" she'rida "Yoritosh" ertagidagi qo'shiq yo'qlov janri ritmi bilan sintezlanadi va vafot etgan otasi sog'inchida iztirob chekayotgan qiz kechinmalarini berishga xizmat qiladi. Shoir she'rda "Yorilgin, tosh, yorilgin" analitik folklorizmidan refren sifatida foydalanadi, biroq ertakdagi mohiyatni o'zgartirib, unga paradoksal yondashgan holda beradi.

Yor Muhammadning “Xolambibining yo‘qlovi” she‘rida ham yo‘qlovlariga xos xususiyatlar sintezlangan va qatag‘onga uchrab, Sibir o‘lkalarida vafot etgan millat vakillari, ularning ayanchli taqdiri, qatag‘on siyosatining millatimiz boshiga solgan qonli kunlari Xolambibining kechinmalari fonida yoritiladi. Shoir Usmon Nosirning onasi Xolambibi tilidan aytilgan yig‘i-yo‘qlov orqali g‘oyaviy maqsadini beradi. She‘rning lirik subyekt Xolambibi, Usmon Nosirning onasi. Shoirning ayanchli taqdiri, shuningdek, millat oydinlari bo‘lgan jadid bobolarimiz taqdiri ham barchamizga ayon. Shoir tarixiy voqealik ta‘sirida yuzaga kelgan kechinma tasvirini yo‘qlovlariga xos marhummi (Usmon Nosirni) yod etish, uning sog‘inchidagi ona iztiroblarini bayon etish kabi xususiyatlar sintezini intensiya qilish orqali beradi:

Yo‘lingga ko‘z tikib teshildi ko‘zim,
Bo‘g‘zimda bo‘g‘ilib eshildi so‘zim,
Dog‘ingni ellik yil ko‘tardim o‘zim,
Usmonim qaydasan, qaydasan, qayda? [15]

She‘rda Xolambibi tilidan berilgan ritorik so‘roqning har bir bayt so‘nggida refren sifatida takrorlanishi “do‘stlarining uni sotib jon saqlagani”, uning millat oydini sifatida qatag‘on qurboni bo‘lgani, “behis to‘nkalarining esa hamon yashab kelayotgani”, “minbarlarda hamon o‘sha zog‘larning nutqi yangrayotgani” haqidagi armonlari ifodasiga xizmat qilgan va shoir she‘rda milliy poetik tafakkurdagi millatning o‘tmishi va kelajagi haqidagi dardini bera olgan.

Iqbol Mirzoning “Ramazon” she‘rida esa ramazon oyidagi “Ramazon” qo‘shig‘idan olingan misrani “Ramazon aytib borsin bir kuni eshigingga [5] shaklida o‘zgartirilgan holda qo‘llanadi. She‘r matnidagi beshikka ko‘ztumor osish, ramazon aytish va farzand tilash kabi udumlar tasviri she‘r lirik qahramoni

bo‘lgan befarzand Yoqub polvon kechinmalari ifodasiga xizmat qilgan.

Farida Afro‘zning “O‘g‘lim Narimonjonga” she‘rida “Mushkulkushod” marosimi, undagi belbog‘ning qatiga novvot tugmoq odati, shirmon, mayiz kabi detallar orqali o‘z farzandiga uzoq umr tilagan onaning qalb kechinmalari, orzu-istaklari beriladi. Shoiraning “Nikoh yoxud ayolning yaratilishi haqida rivoyat” she‘ri voqeaband she‘r bo‘lib, nikoh to‘yi marosimining paydo bo‘lishi haqidagi rivoyatni (payg‘ambarimizning qizlari Fotima to‘g‘risidagi rivoyat, rivoyat ichida esa Odam Ato va Momo Havo haqidagi rivoyat) she‘r matniga sintezlash va qoliplash asosida yaratilgan. She‘rda nikoh to‘yi marosimiga xos ayrim parchalarni, unga xos ayrim xususiyatlarni tasvirlash orqali milliy xarakterlar yaratiladi, xalqimizning mehmondo‘stligi, bolajonligi, mehr-oqibatligi kabi fazilatlarini savol-u javob usuli orqali yoritiladi.

Xulosa va takliflar. Istiqloq davri o‘zbek she‘riyatida turli marosim, urf odat va an‘analarning poetik transformatsiyasi etnografik folklorizmlar orqali amalga oshirilmoqda. An‘analari sathidagi folklor sintezidan ijodkorlar davr bilan bog‘liq muammolarni yoritishda, kechinma tasvirini ta‘sirchan ifodalashda, davr manzaralarining milliy kartinasini yaratishda ijodiy foydalanmoqdalar. Mazkur davrda ijod qilgan shoirlar she‘rlarida etnografik folklorizmlar xalqning turmush tarzi va ijtimoiy-madaniy hayotiga xos badiiy lavhalarni, milliy xarakterlarni yaratish, kechinma tasvirini berish, etnomadaniy kontekstni yoritish kabi poetik vazifalarni bajarmoqda. An‘analari sathidagi sintez etnomadaniy kontekstni yoritishga va badiiy asar xalqchilligini ta‘minlashga xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Alisultonova N. Chingiz Aytmayev asarlarida folklorizmlar tipologiyasi. Filol. fan. bo‘yicha falsafa (PhD) ... diss. – Andijon, 2021.
2. Eshanova Z. Folklor sintezi ilmiy-nazariy muammo sifatida. // O‘zMU xabarlar, 2024. Tom. № 1.5.2. B.346-350.
3. Imomova G. O‘zbek hikoyalari badiiy sintez shakllari va ijodkorning poetik kontseptsiyasi. Filol. fanlari doktori (DSc) ... diss. – Toshkent, 2021.
4. Iqbol Mirzo. Sizni kuylayman. – Toshkent.: Sharq, 2007.
5. Jabbor Eshonqul. O‘zbek folklorida tush va uning badiiy talqini. –Toshkent: Fan, 2011.
6. Jumayev Mansur. Biz kutgan fasl. She‘rlar. –Toshkent: Akademnashr, 2024.
7. Mirzayeva S. O‘zbek realistik adabiyotida folklor an‘analari. – Andijon, 2005.
8. Narzullayev N. Alyor. Saylanma. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
9. O‘rayeva D. Motam marosimlarining ijro bosqichlari // O‘zbek tili va adabiyoti, 2003-yil, 5-son. – B.61.
10. Rauf Subhon. Inonch. –Toshkent: O‘zbekiston, 2015.
11. Turdimov Sh. O‘zbek folklori. O‘UM. – Toshkent, 2016.
12. Turob To‘la. Yana yo‘lingdaman. She‘rlar. – Toshkent: Adabiyot, 2021.
13. Tursunova N. Hozirgi o‘zbek dramaturgiyasida folklor stilizatsiyasi. Filol. fan. bo‘yicha falsafa (PhD) ... diss. avtoref. – T., 2020.
14. Xamdamova S.X. Folklor an‘analari va badiiy talqin: ta‘ssir hamda aks ta‘sir masalalari (XVIII-XIX asr she‘riyati misolida) Filol. Fanlari nomzodi ... diss. avtoref. – Toshkent, 2012.
15. Yor Muhammad. Xolambibining yo‘qlovi // Sharq yulduzi, 2025 yil, 1-son.
16. Zamira Ro‘ziyeva. Hayratning suvrati. Tanlangan she‘rlar va dostonlar. – Toshkent: Sharq, 2016.